

Streszczenie

Wstęp: Istnieje coraz więcej dowodów, że ryzyko sercowo-naczyniowe nie ogranicza się do klasycznych czynników ryzyka. Jednym z potencjalnych czynników ryzyka może być niedobór testosteronu. Celem badania było porównanie stężeń testosteronu całkowitego u mężczyzn z pierwszym incydem ostrego zawału mięśnia sercowego (AMI) w stosunku do mężczyzn ze stabilną chorobą wieńcową (CAD) oraz określenie znaczenia rokowniczego tego parametru dla występowania ponownych incydentów sercowo-naczyniowych w obserwacji odległej.

Material i metoda: Do badania włączono 120 kolejnych mężczyzn (średnia wieku 58 ± 9 lat) przyjętych z powodu AMI leczonych pierwotną angioplastyką wieńcową z implantacją stentu (grupa AMI). U wszystkich badanych wykonano pilną koronarografię. Grupę kontrolną stanowiło 40 kolejnych hospitalizowanych mężczyzn ze stabilną chorobą wieńcową (średnia wieku 59 ± 7 lat), u których wykonywano koronarografię w trybie planowym (grupa sCAD). Badania hormonalne uwzględniające stężenie testosteronu całkowitego, estradiolu, siarczanu dehydroepiandrosteronu (DHEA-S) i lutropiny (LH) wykonano w godzinach rannych (6.00-7.00): grupie AMI w pierwszej dobie od AMI, w grupie sCAD w pierwszej dobie hospitalizacji. Chorych z grupy AMI poddano obserwacji odległej dla określenia znaczenia rokowniczego parametrów hormonalnych dla występowania zdarzeń sercowo-naczyniowych.

Wyniki: Stężenia androgenów grupie AMI i grupie sCAD były zbliżone (testosteron całkowity: $3,68 \pm 1,6$ vs $3,62 \pm 1,0$ ng/ml, $p=0,78$; DHEA-S: 152 ± 83 vs 151 ± 86 ng/dl, $p=0,70$). Stężenie estradiolu było wyższe w grupie AMI względem grupy sCAD ($33,9 \pm 29,4$ vs $23,3 \pm 14,1$ pg/ml, $p < 0,05$).

W analizie korelacji jednoczynnikowej w całej populacji badanych mężczyzn wykazano ujemną korelację stężenia testosteronu całkowitego ze stężeniem hsCRP ($r = -0,2$; $p=0,01$), stężeniem NT-proBNP ($r = -0,17$; $p=0,03$), BMI ($r = -0,16$; $p=0,03$), obwodem pasa ($r = -0,20$; $p=0,01$), stężeniem LDL-Ch ($r = -0,173$; $p=0,028$), TG ($r = -0,2$; $p < 0,01$), a dodatnią z LVEF ($r = 0,16$; $p=0,03$). Analiza regresji wieloczynnikowej wykazała, że niezależnymi czynnikami wpływającymi na stężenie testosteronu całkowitego u mężczyzn w całej populacji badanej były: WBC, NT-proBNP, obwód pasa i LDL-Ch ($p < 0,01$).

Zespół LOH definiowany jako łączne występowanie stężenia testosteronu poniżej $3,5$ ng/ml oraz co najmniej 3 objawów seksualnych stwierdzono u 57 (47,5%) chorych z grupy AMI. Chorzy ci charakteryzowali się większą masą ciała ($86,8 \pm 14,9$ kg vs $81,4 \pm 11,5$ kg, $p=0,03$), większym obwodem talii ($102,2 \pm 11,7$ cm vs $96,6 \pm 9,7$ cm, $p < 0,01$), wskaźnikiem BMI ($28,8 \pm 4,2$ kg/m² vs $27,4 \pm 3,4$ kg/m², $p=0,05$) - częściej występowała otyłość (20 / 35% vs 10 /

16%, $p=0,02$) i częściej rozpoznawano zespół metaboliczny (31 / 54% vs 20 / 32%, $p=0,02$). W tej populacji stwierdzono większą częstość akcji serca ($72,2\pm 8,7/\text{min}$ vs $69,0\pm 6,6/\text{min}$, $p=0,02$). Obserwowano większe nasilenie stanu zapalnego - wyższe stężenia białka hsCRP $11,7\pm 9,22\text{mg/l}$ versus $7,8\pm 6,71\text{mg/l}$ ($p=0,02$), wyższa liczba WBC ($10,0\pm 2,6/\mu\text{l}$ versus $8,9\pm 2,5$ ($p=0,02$). Wykazano wyższe stężenia NTproBNP ($1336\pm 1168\text{pg/ml}$ vs $730\pm 810\text{pg/ml}$, $p<0,01$) i niższą LVEF ($47,1\pm 9,9\%$ vs $50,8\pm 9,35$, $p=0,03$).

W obserwacji 18-miesięcznej w grupie AMI wystąpiły 29 (20%) zdarzenia sercowo-naczyniowe (2 zgony, 1 udar niedokrwienny, 5 ponownych zawałów mięśnia sercowego, 21 nawroty niedokrwienia z koniecznością ponownej rewaskularyzacji). Uwzględniając kryteria rozpoznania zespołu hipogonadyzmu późnego (LOH): zdarzenia sercowo-naczyniowe wystąpiły u 20 (69%) mężczyzn z zespołem LOH i 9 (31%) mężczyzn bez rozpoznania tego zespołu ($p=0,02$). W wieloczynnikowym modelu proporcjonalnego hazardu Coxa niezależnymi czynnikami wpływającymi na wystąpienie MACE było stężenie testosteronu całkowitego (HR: 0,65, 95CI: 0,38 – 0,88), LVEF (HR:0,96; 95%CI: 0,92 – 0,99) oraz wiek (HR: 1,06; 95CI: 1,2 – 1,11) (dla wszystkich $p<0,05$). Stężenie testosteronu całkowitego $\leq 2,68\text{ng/mL}$ z czułością 44% i swoistością 62% wiązało się wystąpieniem MACE ($p<0,01$). W obserwacji długoterminowej ($30\pm 1,5$ miesięcy) odnotowano łącznie 12 zgonów spośród 117 osób (10,2%), 3 osoby utracono z obserwacji długoterminowej. W wieloczynnikowym modelu proporcjonalnego hazardu Coxa niezależnym czynnikiem ryzyka zgonu było występowanie bezwzględnie niedoboru testosteronu .

Wnioski:

1. Stężenie testosteronu całkowitego oceniane u mężczyzn z AMI nie różni się od stężenia obserwowanego u chorych ze stabilną CAD, przy czym kompleksowa ocena wskaźników hormonalnych wskazuje na niedobór androgenów w tej grupie pacjentów.
2. Stężenie testosteronu całkowitego wykazuje związek z innymi wskaźnikami metabolicznymi u mężczyzn z chorobą wieńcową.
3. Łączna analiza wskaźników hormonalnych i klinicznych objawów niedoboru androgenów wskazuje na bardzo wysoką częstość występowania zespołu LOH u mężczyzn z AMI. Problem ten występuje znacznie częściej u chorych z otyłością i zespołem metabolicznym.
4. Przebieg AMI u mężczyzn z zespołem LOH cechuje się większym nasileniem stanu zapalnego oraz wskaźnikami biochemicznymi i echokardiograficznymi wskazującymi na większe uszkodzenie pozawałowe serca.

5. Stężenie testosteronu całkowitego u mężczyzn z AMI ma znaczenie rokownicze – obniżone stężenie wskazuje na wyższe ryzyko ponownych incydentów sercowo-naczyniowych, bezwzględny niedobór testosteronu całkowitego jest czynnikiem ryzyka zgonu w obserwacji odległej.

Słowa kluczowe: zawał mięśnia sercowego, testosteron, bezwzględny niedobór testosteronu, względny niedobór testosteronu

Andrzej Kuraj
10.07.2020